

การพัฒนาสู่ความทันสมัยกับโมเดลการพัฒนาแบบจีน*

Modernization and Chinese Development Model

มุกกรวี ฉิมพะเนา**

Mukrawe Chimphanao

Received: 2020-10-12

Revised: 2020-10-20

Accepted: 2020-12-31

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยในแบบโลกตะวันออกที่นำทฤษฎีการพัฒนาในแบบตะวันตกมาปรับให้เข้ากับบริบทและสภาพทางสังคมของประเทศตน โดยยกตัวอย่างรูปแบบการพัฒนาของประเทศไทย ซึ่งการพัฒนานั้นตามรูปศัพท์เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือไปสู่ภาวะทันสมัย หลายประเทศเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีการศึกษาแนวคิดเรื่องของการพัฒนาและเริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นในช่วงหลังสงครามเย็น ทฤษฎีความทันสมัยเป็นแนวคิดการพัฒนาระดับหลักที่ได้รับความนิยมในประเทศกำลังพัฒนาแถบตะวันตกโดยใช้สหรัฐอเมริกา ผู้นำโลกเสรีประชาธิปไตยเป็นต้นแบบของประเทศที่พัฒนาแล้วในขณะนั้น แต่แนวทางการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยนี้เป็นเพียงการตอบสนองผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจเท่านั้นและไม่เหมาะสมกับประเทศโลกที่สาม นักวิชาการฝั่งโลกตะวันออกจึงหาแนวทางในการพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพและบริบททางสังคมที่เป็นอยู่ หนึ่งในประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาคือ ประเทศจีน ที่รับเอาแนวคิดแบบตะวันตกมาปรับใช้ให้เข้ากับสังคมและวัฒนธรรมของตน เกิดเป็นโมเดลการพัฒนาแบบจีนที่มีลักษณะเฉพาะและสามารถพัฒนาประเทศให้มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับ 2 ของโลกและเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในเวทีระหว่างประเทศ

คำสำคัญ: การพัฒนา, ความทันสมัย, โมเดลการพัฒนาแบบจีน

ABSTRACT

The purpose of this article is to present the oriental development model that applies the Western development theory to match with the context and social conditions of their country by giving an example of China development model. Development is a process of change to achieve better outcomes or modernization. After the World War II, there are economic and social changes in many countries. The concept of development was studied and it became apparent in the post-Cold War. Modernization theory is a popular mainstream development concept in developing countries in many western countries by using United State, the leader of liberal democracy as a model of developed country. However,

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชา การเมืองกับการพัฒนาชั้นสูง สอนโดย ผศ.ดร. วัชรพล พุทธิรักษาในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐศาสตร์) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

** นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Modernization theory is merely a response to the interests of the great power country and not suitable for third world countries. Hence, Eastern scholars find ways to develop in line with their social conditions and their domestic context. One of the most successful developing countries is China who adopted Western concepts and adapted them to their society and culture. It emerged as a unique Chinese development model and was able to change their country to become the world's second- largest economy and play an important role in the international stage.

Keywords: Development, Modernization, Chinese Development Model

1. บทนำ

การพัฒนา หรือในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Development เป็นคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปในทางที่ดีขึ้น หรือไปสู่ภาวะทันสมัย เป็นลักษณะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เคยเป็นไปสู่สิ่งที่ต้องการจะเป็น ทั้งนี้สิ่งที่สังคมนั้นต้องการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับเป้าหมายเฉพาะของแต่ละสังคม¹ อาจเป็นการพัฒนาในด้านความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการพัฒนาความเสมอภาคทางรายได้ ส่วนใหญ่แนวทางในการพัฒนานั้นอาจเน้นที่ด้านใดด้านหนึ่งหรือรวมทุกด้านเข้าด้วยกัน² โดยทั่วไป เป้าหมายและกระบวนการการพัฒนาของแต่ละสังคมนั้นมักถูกกำหนดโดยรัฐบาล ที่จะต้องเลือกแนวทางในการพัฒนาประเทศให้ตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานและแก้ปัญหาทางสังคม ได้แก่ ปัญหาความยากจน ภาวะการว่างงานและความเหลื่อมล้ำทางสังคม โดยดูแนวทางจากประเทศที่พัฒนาแล้วและนำมาใช้กับประเทศของตน³

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ละประเทศมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม มีการถกเถียงกันในเรื่องของจุดมุ่งหมายและขอบเขตหรือทิศทาง โดยแบ่งแนวความคิดการพัฒนามากเป็น 2 ยุค ยุคแรกเน้นการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ มุ่งเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและประสิทธิภาพการผลิตที่ส่งผลต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่วนยุคที่สองเน้นในด้านของการพัฒนาทางสังคมและการเมืองอันเกิดจากความเหลื่อมล้ำในสังคมที่เกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมและโอกาสที่คนจนจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนา จึงจำเป็นต้องกำหนดนโยบายและเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการจัดสรรทรัพยากรให้กับสังคมได้อย่างเท่าเทียม⁴ แนวคิดเรื่องของการพัฒนาเริ่มปรากฏขึ้นและเริ่มชัดเจนมากขึ้นในยุคของสงครามเย็น ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างโลกเสรีนิยมประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกาและโลกสังคมนิยมของสหภาพโซเวียต สองมหาอำนาจจึงถูกนำมาเปรียบเทียบถึงระดับของการพัฒนาและการเจริญเติบโตทาง

¹ Goulet, Denis. **The cruel choice: A new concept in the theory of development.** (New York: Atheneum. 1973).

² Ersson, Svante, and Lane, Jan-Erik. **Staging Growth: Modernization, Development and the Global Cold War.** (Amherst and Boston: University of Massachusetts Press. 1996).

³ Seers, D. 'The Meaning of Development, with a Postscript', in D. Seers, E.W. Nafziger, D.C. O'Brien, and H. Bernstein (eds) *Development Theory: Four Critical Studies*, (Frank Cass: London. 1979).

⁴ Bryant, Coralie, and White, Louise G. **Managing development in the third world.** (Boulder, Colorado: Westview Press. 1982).

เศรษฐกิจ ซึ่งการที่สหรัฐอเมริกาในระดับของการพัฒนาที่สูงกว่านั้นจึงถูกยกให้เป็นต้นแบบแก่ประเทศที่กำลังพัฒนาหรือประเทศโลกที่สามพร้อมด้วยการสร้างค่านิยมที่แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาสามารถเกิดขึ้นได้และมีแนวโน้มที่จะประสบผลสำเร็จหากประเทศนั้นๆ ยึดถือแนวทางเสรีนิยมประชาธิปไตยและปฏิเสธแนวคิดแบบคอมมิวนิสต์⁵ บทความนี้นำเสนอแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาตามแบบตะวันตก ได้แก่ ทฤษฎีภาวะทันสมัย ที่มีบทบาทสำคัญนับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีการสร้างวาทกรรมการพัฒนาและกำหนดกรอบ ความหมาย ลักษณะของการพัฒนาและการด้อยพัฒนาโดยมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งมีอิทธิพลต่อทิศทางการพัฒนาในประเทศโลกที่สามในขณะนั้น โดยมีความคิดที่ว่าความด้อยพัฒนาของประเทศที่กำลังพัฒนาเป็นสิ่งที่ขาด จึงต้องเติมเต็มด้วยการพัฒนาในแบบตะวันตกและได้หยิบยกรัฐอเมริกาเป็นต้นแบบของการพัฒนา อย่างไรก็ตามโมเดลการพัฒนาแบบตะวันตกตามทฤษฎีทันสมัย ไม่ประสบผลสำเร็จกับประเทศโลกที่สาม เพราะตกอยู่ในฐานะเป็นผู้ต้องพึ่งพิงอาศัยประเทศตะวันตกเหล่านั้นตลอดเวลา ทำให้นักวิชาการโลกตะวันออกกลับมาทบทวนแนวทางการพัฒนาประเทศของตนว่าควรหาแนวทางการพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของประเทศตน ยกตัวอย่างเช่น ประเทศจีน ที่ศึกษาแนวคิดการพัฒนาในแบบตะวันตกและนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศตน จนเกิดเป็นโมเดลการพัฒนาแบบจีนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและเป็นอีกทางเลือกให้แก่ประเทศที่กำลังพัฒนาในศึกษาและนำไปปรับใช้

2. ว่าด้วยการพัฒนาสู่ความทันสมัย

วิวัฒนาการของการพัฒนาในแต่ละรัฐมีมาตามลำดับ ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการขยายตัวของสงครามเย็นระหว่างประเทศมหาอำนาจในขณะนั้น ได้แก่ สหรัฐอเมริกาและสหโซเวียต ภายใต้อิทธิพลขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างค่ายเสรีนิยมและค่ายเผด็จการ เกิดแนวคิดเรื่องการพัฒนาขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาประเทศให้ไปสู่ความทันสมัย ได้แก่ ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) แนวคิดดังกล่าวได้ถูกใช้เป็นต้นแบบของการพัฒนาและแพร่หลายไปยังประเทศอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรัฐที่เป็นโลกเสรีหรือรัฐทุนนิยม จึงถือได้ว่าทฤษฎีนี้เป็นการพัฒนากระแสหลักของโลกในขณะนั้น ในขณะเดียวกัน รัฐที่ยึดถือแนวคิดแบบสังคมนิยมได้พยายามนำเสนอแนวคิดการพัฒนาที่แตกต่างไปจากการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัย ซึ่งถือเป็นการพัฒนากระแสรอง ได้แก่ ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) ทฤษฎีมาร์กซิส (Marxist Theory) และทฤษฎีระบบโลก (World System Theory) เป็นต้น แต่ในที่นี้จะขอเสนอการพัฒนาตามแนวทฤษฎีความทันสมัย กล่าวคือ

ทฤษฎีความทันสมัย มีอุดมคติที่ต้องการเปลี่ยนสังคมให้มีเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย มีรูปแบบสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรมที่มีการแข่งขัน ดังนั้นแนวคิดนี้จึงมองว่า การพัฒนา คือ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดที่สำคัญคือ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth) ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) เป็นต้น โดยเป้าหมายของทฤษฎีนี้อยู่บนพื้นฐานความเชื่อ 3 ประการ ประกอบด้วย⁶ 1. ลัทธิพัฒนานิยม เน้นการพึ่งพาตลาดและความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ทั้งด้านเทคโนโลยีและเงินทุน เน้นการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย 2. ลัทธิบริโภคนิยม เน้นการโฆษณา การใช้สินค้าจากต่างประเทศ การดำเนินชีวิตเหมือนต่างประเทศของชนชั้นสูงและชนชั้นกลาง และ 3.

⁵ Engerman, D.C., & Others. **Staging Growth: Modernization, Development and the Global Cold War.** (Amherst and Boston: University of Massachusetts Press. 2003).

⁶ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ อ่างใน ดำรง ฐานดี. **รัฐกับการพัฒนาประเทศ.** พิมพ์ครั้งที่ 3. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2538.

ลัทธิความมั่นคง เน้นการควบคุมของรัฐ ด้วยการกดขี่และบังคับคนชั้นล่างให้ปฏิบัติตาม ใช้กฎหมายขัดขวางการรวมกลุ่มหรือจำกัดบทบาทของมวลชน มีการสร้างศัตรูภายในชาติ เช่น การกล่าวหาผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับชนชั้นปกครองว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือผู้ประสกร้าย

แนวทางการพัฒนาด้วยทฤษฎีความทันสมัยนี้ ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในประเทศแถบตะวันตก ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากเมื่อวิเคราะห์ประวัติศาสตร์การพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ พบว่า ประเทศในแถบยุโรปและสหรัฐอเมริกาใช้แนวทางการพัฒนานี้พื้นฟูประเทศของตนเป็นผลสำเร็จ ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาตามแบบทฤษฎีความทันสมัยนี้จึงได้แพร่กระจายและถือเป็นต้นแบบที่ได้รับการยอมรับให้นำไปใช้อย่างแพร่หลายในประเทศด้อยพัฒนาต่างๆ นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันชื่อ รอสโทว์ (Walt W. Rostow) เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดการพัฒนา เขาได้อธิบายให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมตามลำดับขั้นของความเจริญทางเศรษฐกิจ ในการพัฒนาประเทศในโลกที่ 3 หรือประเทศกำลังพัฒนาจะสามารถเจริญรอยตามประเทศที่พัฒนาแล้ว จะต้องผ่านขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 5 ขั้นตอน เรียกว่า ขั้นตอนการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (The Stage of Economic Growth) ประกอบด้วย⁷

ขั้นที่ 1 สังคมแบบดั้งเดิม (Traditional Society) เป็นสังคมที่ระบบเศรษฐกิจยังไม่มี การขยายตัว ความเป็นอยู่มีลักษณะการพึ่งพาผลผลิตทางการเกษตร พึ่งพาสภาพธรรมชาติ การผลิตมีขีดจำกัดในเรื่องการปรับปรุงพันธุ์พืชและระบบชลประทาน มีการทำสงคราม โรคระบาดและภัยพิบัติต่างๆ ประชาชนยังไม่มีความคิดที่จะพัฒนา มีการเชื่อถือในเรื่องโชครชะตา อำนาจทางการเมืองยังคงกระจุกตัวอยู่ ไม่มีการรวมศูนย์ ผู้ที่มีอำนาจการปกครองมักเป็นเจ้าของที่ดินและมีอิทธิพลในการกำหนดภาวะเศรษฐกิจของประเทศ

ขั้นที่ 2 คือ ขั้นเตรียมการพัฒนา (Precondition for Take-off) ลักษณะของสังคมในขั้นตอนนี้จะพบว่า ประชาชนเริ่มตระหนักในความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงเพื่อไปสู่วิถีชีวิตที่ดีกว่า เริ่มมีการสะสมทุนและความรู้ทางวิชาการ มีการเริ่มใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ด้วยการปฏิวัติอุตสาหกรรม การขยายตัวด้านโครงสร้างพื้นฐานที่มีประสิทธิภาพ เกิดการผลิตผลผลิตทางการเกษตรอย่างรวดเร็ว มีการขยายตัวด้านการศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ นอกจากนี้ยังมีธนาคารหรือสถาบันในการระดมเงินเพื่อการลงทุน โดยเฉพาะการขนส่งและการสื่อสาร รวมทั้งการหาวัตถุดิบในประเทศอื่นๆ ที่มุ่งรองรับการขยายตัวทางการค้าที่เพิ่มมากขึ้น ในสังคมเกิดนักคิดและกลุ่มผู้คิดค้นในสังคมที่พยายามผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงประเทศในทางที่ดีขึ้น ซึ่งในขั้นที่สองนี้ รอสโทว์เห็นว่ายังคงมีกลิ่นไอของโครงสร้างทางสังคมแบบดั้งเดิมที่ผสมกับเทคนิคการผลิตแบบใหม่ จึงทำให้มีลักษณะสังคมแบบผสม

ขั้นที่ 3 ขั้นกระบวนการพัฒนา (Take-off Stage) ในขั้นนี้ถือว่าเป็นขั้นที่มีความสำคัญที่สุดต่อการพัฒนาในระยะต่อไปและอาจใช้เวลาามากที่สุดในบางประเทศ กล่าวคือ มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในทุกด้าน มีการพัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่ในภาคเกษตรและอุตสาหกรรม มีการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการหรือการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ภาคเกษตรกรรมเปลี่ยนเป็นเกษตรอุตสาหกรรมเชิงพาณิชย์ มีอัตราการลงทุน เงินฝาก หรือรายได้ประชาชาติมากขึ้น ตามแนวคิดของรอสโทว์นั้น การค้าและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นองค์ประกอบสำคัญในช่วงเร่งอัตราการเติบโตของประเทศกำลังพัฒนา แต่จะไม่มีผลมากนักสำหรับประเทศด้อยพัฒนา ในช่วงนี้จะเกิดสถาบันทางการเมืองและสังคมเพื่อสนับสนุนและรองรับการขยายตัวของธุรกิจภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการผลิตอย่างมาก

⁷ สุมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน),

ขั้นที่ 4 ขั้นการเร่งรัดเข้าสู่ภาวะเศรษฐกิจที่เติบโตเต็มที่ (The drive to maturity stage) ในขั้นนี้ระบบเศรษฐกิจจะประสบความสำเร็จ มีการนำความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีเครื่องจักรกลต่าง ๆ มาใช้ในกระบวนการผลิตและการบริการ เกิดการลงทุนพร้อมกับที่เศรษฐกิจของประเทศผูกติดกับระเบียบเศรษฐกิจโลกมากขึ้น ระดับการพัฒนาทางเทคโนโลยีมีความซับซ้อนและไม่เน้นเพียงแต่ด้านอุตสาหกรรมหนักภายในประเทศเท่านั้น มีการผลิตสินค้าทดแทนสินค้าที่เคยนำเข้า นอกจากนี้ความสามารถในการผลิตที่สูงขึ้น ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงกว่าอัตราการเติบโตของประชากร อุปทานของการผลิตในยุคนี้ไม่ได้เกิดจากความจำเป็นทางสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นไปเพื่อการทำการกำไรและการแข่งขันในตลาดทุนนิยมโลก

ขั้นที่ 5 ขั้นการบริโภคจำนวนมาก (Stage of High Mass Consumption) เป็นสังคมที่ภาคเศรษฐกิจของประเทศประกอบด้วยสินค้าและบริการคู่กันไป ระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสามารถรองรับความต้องการพื้นฐานของประชากรในประเทศได้อย่างพอเพียงและมั่นคง ประชาชนมีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้นทุกภาคส่วนทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท สังคมมีความเจริญก้าวหน้าในมิติทางสังคมและการเมือง มีการจัดสรรทรัพยากรเพื่อสวัสดิการทางสังคมและการรักษาความปลอดภัยโดยมีเป้าหมายเป็นรัฐสวัสดิการ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวทางการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยจะเป็นที่นิยมและมีอิทธิพลต่อการนำมาใช้เป็นกระแสหลักในการพัฒนาประเทศหลายประเทศ แต่ในช่วงปีค.ศ. 1960-1970 ทฤษฎีนี้กลับถูกวิพากษ์วิจารณ์เนื่องจากมีจุดอ่อนที่สำคัญ ดังต่อไปนี้⁸

ประการแรก ทฤษฎีนี้ให้ข้อเสนอโดยการแยกสังคมออกเป็นสองประเภทที่มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ สังคมดั้งเดิมและสังคมทันสมัยไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นทวีภาคคือมีทั้งภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม

ประการที่สอง ทฤษฎีความทันสมัยให้ความสำคัญต่อดัชนีการเติบโตทางเศรษฐกิจ และชี้ให้เห็นว่าความคิด ความเชื่อและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนา ดังนั้น ประเทศที่ทันสมัยคือประเทศที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง และจะเป็นประเทศที่ละทิ้งความคิด ความเชื่อและวิถีชีวิตในแบบดั้งเดิม ทั้งนี้ มีงานวิจัยและแนวปฏิบัติที่ปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่า กระบวนการเติบโตทางเศรษฐกิจไม่เกี่ยวข้องหรือเป็นปัจจัยสำคัญในการเปลี่ยนแปลงค่านิยมหรือความเชื่อในลักษณะสังคมดั้งเดิมที่มีอยู่ ไปสู่แนวคิดความเชื่อดังที่ประเทศในสังคมทันสมัยให้ความสำคัญ ตัวอย่างเช่น การพัฒนาของประเทศญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และจีน เป็นต้น

ประการที่สาม ทฤษฎีความทันสมัยเกิดขึ้นจากการศึกษาในลักษณะเปรียบเทียบปัจจัยภายในระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนาที่มีความแตกต่างกัน แต่ไม่ได้อธิบายในส่วนของการบริหารหรือวิธีการที่จะพัฒนาสังคมไปสู่จุดหมายแต่อย่างใด

ประการที่สี่ ทฤษฎีนี้จะละเลยการพิจารณาในเรื่องของกำลังอำนาจ ชนชั้นทางสังคมและความแตกต่างของสังคมที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะปัญหาของประเทศโลกที่สามที่เผชิญกับการถูกรบอบงำโดยระบอบเศรษฐกิจโลกที่กำหนดโดยประเทศอุตสาหกรรมบางประเทศ

จะเห็นได้ว่า รอสโทว์ใช้ทฤษฎีความทันสมัยแสดงการเปรียบเทียบระดับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตในช่วงเวลานั้น ซึ่งต่อมาแนวคิดดังกล่าวได้ถูกวิจารณ์ถึงจุดอ่อนและถูกโจมตีจากนักทฤษฎีบางสำนักว่า การพัฒนาที่รอสโทว์กล่าวถึง เป็นเพียงวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นมา เพื่อเป็นการ

⁸ บุษบา หินร้าว, การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. 2556).

ตอบสนองผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจเท่านั้น เพราะเป็นไปไม่ได้ที่ประเทศโลกที่สามจะสามารถพัฒนาไปถึงระดับที่ประเทศโลกที่หนึ่งเป็นอยู่ได้ ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีการพัฒนาแบบพึ่งพา (Dependency Theory) หรือ ทฤษฎีระบบโลก (World System Theory) ที่ชี้ให้เห็นถึงโครงสร้างอำนาจโลกที่ครอบงำประเทศอื่นอยู่⁹ โดยแนวทางที่ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่พัฒนาแล้วไม่เหมาะสมกับประเทศด้อยพัฒนา นอกจากนั้นความเติบโตทางเศรษฐกิจทำให้เกิดความร่ำรวยกับคนเพียงบางกลุ่มจึงทำให้ประเทศด้อยพัฒนากลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมโลกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกทั้งยังถูกมองว่าเป็นการพัฒนาที่มุ่งด้านอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกโดยการพึ่งพาทุน ความรู้และเทคโนโลยีจากประเทศตะวันตกจึงทำให้ประเทศที่กำลังพัฒนาต้องตกอยู่ในสภาวะการพึ่งพาทางเศรษฐกิจจากกลุ่มประเทศตะวันตกอีกด้วย¹⁰

จากการที่ทฤษฎีการพัฒนาตามแนวคิดการทำให้ทันสมัยโดยใช้ประเทศตะวันตกเป็นแบบอย่างถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่สอดคล้องกับสภาพและบริบทของสังคมของประเทศที่กำลังพัฒนานั้น ทำให้นักวิชาการในฝั่งโลกตะวันออกทบทวนและหาแนวทางในการพัฒนาประเทศให้มีความสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมของประเทศตน แนวทางดังกล่าวนี้ถูกเรียกว่า การพัฒนาแบบวิถีตะวันออก ซึ่งต้นแบบของการพัฒนาตามแนวทางนี้พบได้ในสามประเทศทางซีกโลกตะวันออก ได้แก่ ญี่ปุ่น จีนและเกาหลีใต้ ในบทความนี้จะขอยกตัวอย่างแนวทางการพัฒนาของประเทศจีนที่ในอดีตเริ่มจากการเป็นประเทศที่มีฐานะยากจน ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในชนบทและประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยในช่วงระยะเวลาเพียงแค่ 1-2 ทศวรรษ ประเทศจีนสามารถพัฒนาจนกลายเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับที่ 2 ของโลกรองจากสหรัฐอเมริกา¹¹

3. คล้าก่อนหินข้ามแม่น้ำสู่ความทันสมัย

ในอดีตสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์และเป็นแหล่งอารยธรรมที่มีความเจริญรุ่งเรืองยาวนาน แต่ช่วงหนึ่งจีนเคยมียุคที่เสื่อมโทรมเนื่องจากถูกรุกรานและยึดครองจากภายนอก เช่น จักรวรรดินิยมตะวันตกและญี่ปุ่นในช่วงค.ศ. 1840-1945 หรือ ระหว่างพ.ศ. 2383-2488 ซึ่งชาวจีนยุคหลังมองช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้ว่าเป็นช่วงเวลาร้อยปีแห่งความอัปยศ นอกจากนี้ จีนยังเผชิญกับปัญหาการเมืองภายในประเทศ เริ่มตั้งแต่การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่การปกครองในระบบสาธารณรัฐโดยการนำของ ดร. ซุน ยัตเซ็น การแย่งชิงอำนาจระหว่างพรรคก๊กมินตั๋ง ซึ่งเป็นฝ่ายประชาธิปไตยของเจียง ไคเช็ค กับพรรคคอมมิวนิสต์ของเหมา เจ๋อตงที่ได้รับชัยชนะและสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนขึ้นในปีค.ศ. 1949 (พ.ศ. 2492) เปลี่ยนรูปแบบการปกครองของจีนเข้าสู่ระบอบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์และเริ่มพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์ มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจระยะ 5 ปี โดยใช้ระบบเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตเป็นต้นแบบ ประธานาธิบดีเหมา เจ๋อตง ประกาศนโยบายก้าวกระโดดไกล (The Great Leap Forward) เพื่อเร่งพัฒนาให้จีนเป็นประเทศสังคมนิยมที่ทันสมัยแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ประกอบกับความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรม (Cultural Revolution) ทำให้การพัฒนาประเทศเกิดภาวะการชะงักงัน เต็ม เสียวผิง และพรรคมิวนิสต์จีนจึงได้วางแนวทางการพัฒนาประเทศใหม่ โดยให้มีระบบการพัฒนาเศรษฐกิจที่

⁹ จักร์ ไชยพินิจ, ทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาของวอลท์ วิกแมน รอสตาวกับบทบาทของประเทศมหาอำนาจ: ข้อถกเถียงเชิงปรัชญาสังคมศาสตร์. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 6(1), หน้า237-273, 2557

¹⁰ วิวัฒน์ชัย อุตถากร. เศรษฐกิจโลกกับอนาคตระบบทุนนิยมไทยในศตวรรษ 21. วารสารสุขุทัยธรรมาธิราช, 14(2), 33-49, 2544

¹¹ อักษรศรี พาณิชาลัน, เศรษฐกิจประเทศในเอเชีย, (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2550).

ผสมระหว่างระบบสังคมนิยมกับทุนนิยมในแบบเฉพาะของจีน หรือที่เรียกว่าเศรษฐกิจการตลาดแบบสังคมนิยม¹² ด้วยการนำนโยบายสี่ทันสมัย (Four Modernizations) มาใช้ในการปฏิรูปประเทศเพื่อพัฒนาด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การทหาร วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมไปถึงการออกมาตรการที่ใช้ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ การเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ¹³ เต็ง เสี่ยวผิงยังได้ประกาศ วลีเด็ดสั่งสอนคนในพรรคคอมมิวนิสต์ว่า “ไม่ว่าจะเป็นแมวขาวหรือแมวดำ ขอให้จับหนูได้ก็พอ” และอย่าเสียเวลาเถียงกันว่าจีนเป็นสังคมนิยมหรือทุนนิยม แต่ขอให้ช่วยกันเดินหน้าพัฒนาเศรษฐกิจตามสภาพความเป็นจริงของประเทศ และ “คลำก้อนหินข้ามแม่น้ำ” จนกว่าจะสำเร็จ ซึ่งนโยบายใหม่ที่เต็ง เสี่ยวผิงประกาศนี้ทำให้เศรษฐกิจจีนเริ่มพัฒนามากขึ้นจากเดิม แม้จะต้องเผชิญกับปัญหาความต้องการบริโภคภายในประเทศที่เพิ่มสูงขึ้นจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ภาวะเงินเฟ้อ ปัญหาการทุจริตและอื่นๆ จนนำไปสู่การเรียกร้องประชาธิปไตยในเหตุการณ์ประท้วงที่จัตุรัสเทียนอันเหมินในปี ค.ศ. 1989 ที่ส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจของจีนหยุดชะงัก¹⁴

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาประเทศของจีนจากประวัติศาสตร์มานั้นประสบความสำเร็จอย่างมากพอสมควร ในอดีตคนจีนมักเล่าถึงความเจริญรุ่งเรืองของตนและมีความภาคภูมิใจว่าประเทศตนเป็นศูนย์กลางความเจริญของโลก แต่หลังจากที่จีนพ่ายแพ้สงครามฝิ่นให้กับประเทศอังกฤษ จีนก็ตระหนักว่าตนยังล้าหลังอยู่มาก สิ่งนี้เป็นเสมือนสัญญาณที่ทิ่มแทงใจคนจีนมาโดยตลอด เหล่าปัญญาชนของจีนจึงหันมาสนใจและให้ความสำคัญต่อ “ความทันสมัย” (Modernization) และพยายามหาแนวทางในการพัฒนาประเทศของตนให้ทัดเทียมกับประเทศตะวันตก โดยเริ่มพัฒนาอย่างจริงจังเมื่อเต็ง เสี่ยวผิงขึ้นมามีอำนาจแทนเหมา เจ๋อตุงและเริ่มปฏิรูปประเทศ จีนมองว่าความล้าหลังของจีนอยู่ที่วัฒนธรรมเก่าอย่างลัทธิขงจื้อ จึงเริ่มศึกษาวัฒนธรรมแนวคิดของตะวันตกอย่างจริงจังและรับเอาแนวคิดของมาร์กซ์ที่ว่า ลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดระบบการเมือง กฎหมายและวัฒนธรรม ดังนั้นจึงต้องเริ่มพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก มุ่งเน้นการพัฒนาพลังการผลิต เพื่อสร้างเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและสังคมเมือง โดยจะต้องจัดรูปแบบสังคมศักดินาแบบโบราณและปรับปรุงรูปแบบสังคมให้ทันสมัยในทุกมิติ¹⁵ ภายใต้การนำของเต็ง เสี่ยวผิงนี้เอง ประเทศจีนได้ใช้กลไกตลาดในการปฏิรูปเศรษฐกิจ แต่ยังคงรักษาระบบสังคมนิยมเดิมเอาไว้ หรือที่เรียกว่า ระบบ 1 ประเทศ 2 ระบบ นั่นคือ บางส่วนของประเทศยังคงเป็นระบบสังคมนิยม แต่บางส่วนของประเทศกลายเป็นระบบกลไกตลาด (One nation – two systems) ซึ่งการปรับโครงสร้างและสถาบันทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจของจีนดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป ด้วยแนวคิดหนึ่งประเทศสองระบบนี้ รัฐจึงเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่า จีนเป็นประเทศตัวอย่างของระบบทุนนิยมโดยรัฐ (state capitalism) ซึ่งถือเป็นแบบในการพัฒนาประเทศกำลังพัฒนาที่เคยเป็นประเทศสังคมนิยมมาก่อน เช่น เวียดนาม เป็นต้น¹⁶

¹² สุรัช ศิริไกร, จีนในฐานะประเทศมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21, (ม.ป.ป.) ออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก https://www.baanjomayut.com/library_2/chin/

¹³ Chow, G.C. **China's Economic Transformation**. 2nd edition. (Oxford: Blackwell Publishing. 2007).

¹⁴ สมภพ มานะรังสรรค์, ศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน, ใน จีนมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวชิรานุสรณ์. 2546ก).

¹⁵ อารัม ตั้งนรินทร์, **China 5.0: สัจฉินผิง เศรษฐกิจยุคใหม่และแผนการใหญ่ AI**, (กรุงเทพฯ: บริษัท บุ๊คสเคป จำกัด. 2561).

¹⁶ ณัฐพล ชันธไชย, พนิดา ชินสุพลา, นิคม เจียรจินดา. ความมหัศจรรย์ของการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน. วารสารเกษมบัณฑิต, 19 พิเศษ. 161- 177, 2561

ปัจจุบัน ประธานาธิบดี สี จิ้นผิง ได้มุ่งเน้นการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และประกาศจะนำพาจีนบรรลุ “ความทันสมัย” ให้ได้ภายในปี ค.ศ. 2035 พร้อมประกาศโลแกนด้านการพัฒนา เศรษฐกิจ ประกอบด้วย “3 สงคราม 3 เปลี่ยน 3 ปฏิรูป 4 ประสาน และ 3 มี” โดยมีรายละเอียดคือ “3 สงคราม” ได้แก่ สงครามกำจัดความยากจน มลพิษและปัจจัยเสี่ยงที่จะเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ “3 เปลี่ยน” ได้แก่ เปลี่ยน โมเดลการพัฒนา เปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจและเปลี่ยนตัวนำการเติบโตทางเศรษฐกิจ “3 ปฏิรูป” ได้แก่ ปฏิรูป คุณภาพ ประสิทธิภาพและแรงจูงใจ “4 ประสาน” ได้แก่ เชื่อมโยงภาคเศรษฐกิจจริง (real sector) นวัตกรรม เทคโนโลยี ระบบการเงินที่ทันสมัยและทรัพยากรมนุษย์เข้าด้วยกัน โดยภาคอุตสาหกรรมต้องอาศัยความเป็นเลิศ ในทั้งสี่ด้านเชื่อมโยงประสานกัน สุดท้ายคือ “3 มี” ได้แก่ มีประสิทธิภาพด้านกลไกทางการตลาด มีการแข่งขัน วิสาหกิจในระดับจุลภาค และมีความพอดีในการดูแลเศรษฐกิจมหภาค¹⁷ สี จิ้นผิงยังได้นำแนวคิดเรื่องของเส้นทางการค้าที่เรียกว่า “เส้นทางสายไหม” ที่เป็นเส้นทางการค้าของจีนในอดีตมาปรับปรุงเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการ ขยายอิทธิพลทางการค้าผ่านการเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐานด้านการขนส่งและการสื่อสาร โดยใช้ชื่อว่า “นโยบาย หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” (One Belt, One Road) เป็นกรอบการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับพหุภาคีของจีน รวมทั้ง ผลักดันให้สกุลเงินหยวนเป็นที่ยอมรับในระดับสากลและส่งเสริมให้มีการใช้สกุลเงินหยวนในการค้าการลงทุน ระหว่างประเทศมากขึ้น¹⁸ นอกจากนี้ ยังได้ประกาศยุทธศาสตร์ Made in China 2025 ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับปัจจุบันซึ่งเป็นฉบับที่ 13 มีระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2559-2564) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ เปลี่ยนรูปแบบการผลิตที่เน้นด้านปริมาณสู่การผลิตที่มุ่งเน้นเรื่องของคุณภาพด้วยการใช้เทคโนโลยีขั้นสูงมาช่วย ในกระบวนการผลิตอันเป็นการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันในภาคการผลิตของจีน ซึ่งยุทธศาสตร์ Made in China นี้มีเป้าหมายที่จะขับเคลื่อนประเทศจีนขึ้นสู่การเป็นประเทศผู้นำทางด้านการผลิตของโลกและมีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับในระดับสากล¹⁹

นอกจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจแล้ว จีนยังได้พัฒนาประเทศในด้านอื่นๆไปพร้อมกัน อาทิเช่น การ พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประกอบด้วย เทคโนโลยีชีวภาพ เทคโนโลยีการบินและอวกาศ เทคโนโลยี เลเซอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีพลังงาน เทคโนโลยีระบบอัตโนมัติ เทคโนโลยีวัสดุใหม่และเทคโนโลยี ทางทะเล ในด้านการทหาร จีนได้ทุ่มงบประมาณเพื่อคั่นคว้าและพัฒนาอาวุธของกองทัพเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพใน การป้องกันประเทศและลดช่องว่างเทคโนโลยีทางการทหารระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนเพื่อรองรับความขัดแย้งที่ อาจเกิดขึ้นในอนาคต เช่น หากสหรัฐอเมริกาจะช่วยให้ไต้หวันประกาศเอกราชจากจีน เป็นต้น²⁰ รวมไปถึงการ ปรับโครงสร้างทางทหารจากเดิมใช้รูปแบบตามสหภาพโซเวียตเป็นการบังคับบัญชาแบบสหรัฐอเมริกา มีการเพิ่ม กำลังพลและปรับปรุงกองทัพจีนเพื่อให้ทันสมัยทัดเทียมในระดับโลก²¹ จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาไม่กี่ทศวรรษ จีน

¹⁷ อาร์ม ตั้งนิรันดร์, **China 5.0: สีจิ้นผิง เศรษฐกิจยุคใหม่และแผนการใหญ่ AI**, กรุงเทพฯ: บริษัท บั๊คสเคป จำกัด, 2561.

¹⁸ อักษรศรี พานิชสาส์น, **The Rise of China จีน คิดใหญ่ มองไกล**, กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2562

¹⁹ ทิพจุฑา รวยยอด, **เปรียบเทียบนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวสู่อุตสาหกรรมสมัยใหม่ กรณีศึกษาไทย จีน สิงคโปร์**, (กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม.ม.ป.ป.)

²⁰ สุรัชย์ ศิริไกร, **จีนในฐานะประเทศมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21**, (ม.ป.ป.) ออนไลน์ สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก https://www.baanjommyut.com/library_2/chin/

²¹ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ กองภูมิภาคศึกษา, การปฏิรูปกองทัพจีน ปฏิบัติการในภูมิภาคต่อ สิ่งท้าทาย, เอกสารวิเคราะห์สถานการณ์ยุทธศาสตร์และความมั่นคงอาเซียน, (9), 1-2. 2559. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก <http://aseanwatch.org/wp-content/uploads/downloads/2016/09/SSC-ASEAN-Focus-Vol.9591.pdf>

พยายามอย่างหนักในการหาแนวทางและวิธีการพัฒนาประเทศให้สามารถก้าวขึ้นสู่ประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับสองของโลกและมีบทบาทเป็นประเทศระดับแนวหน้าในเวทีระหว่างประเทศ

4. โมเดลการพัฒนาแบบจีนสู่ความทันสมัยในเวทีโลก: โอกาสและความท้าทาย

ความสำเร็จในการปฏิรูปประเทศของจีนด้วยวิธีการพัฒนาอันเป็นเอกลักษณ์ตามแบบฉบับของโลกตะวันออก เปลี่ยนภาพลักษณ์จีนจากประเทศด้อยพัฒนาสู่ประเทศที่มีบทบาทนำในเวทีโลกเทียบเท่ากับประเทศตะวันตกที่พัฒนาแล้ว อีกทั้งจีนใช้เวลาในการพัฒนาประเทศในระยะเวลาอันสั้น เพียงไม่กี่ทศวรรษ จีนรับเอาเศรษฐกิจระบบตลาด แนวคิดมาร์กซิสที่จีนมองว่าเป็นเสมือนทางสายกลาง ไม่เป็นทุนนิยมตะวันตกและไม่รังแกจีนจนเกินไปมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของสภาพสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของจีนจนเกิดเป็นโมเดลการพัฒนาแบบเฉพาะที่เป็นตัวอย่างและทางเลือกให้แก่ประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ ได้นำไปปรับใช้ในการพัฒนาประเทศของตนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ปัจจัยที่ส่งเสริมให้จีนสามารถพัฒนาเศรษฐกิจได้แบบก้าวกระโดดและยกสถานะภาพขึ้นมาเป็นบทบาทนำในเวทีโลก ประกอบด้วย

1) ด้านภูมิศาสตร์ ประเทศจีนมีขนาดใหญ่เป็นอันดับหนึ่งของเอเชียและเป็นอันดับสามของโลก อีกทั้งมีพรมแดนติดกับประเทศต่างๆ โดยรอบ จึงเป็นข้อได้เปรียบในการเชื่อมต่อกับนานาประเทศทั้งในภูมิภาคเดียวกันและภูมิภาคอื่นๆ รวมไปถึงการมีทรัพยากรทางธรรมชาติจำนวนมาก

2) ด้านประชากร จีนเป็นประเทศที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในโลก ซึ่งเป็นทั้งแรงงานและตลาดบริโภคขนาดใหญ่

3) ชาติพันธุ์และวัฒนธรรม จีนมีกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหมด 56 กลุ่ม โดยมีชาวฮั่นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ มีรวมกันไม่ถึงร้อยละ 8 จึงถือเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศ²² จีนจึงไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องของความแตกต่างทางวัฒนธรรม ลัทธิทางสังคมหรืออัตลักษณ์จึงเป็นผลดีต่อการบริหารความมั่นคงและเอกภาพภายในประเทศ

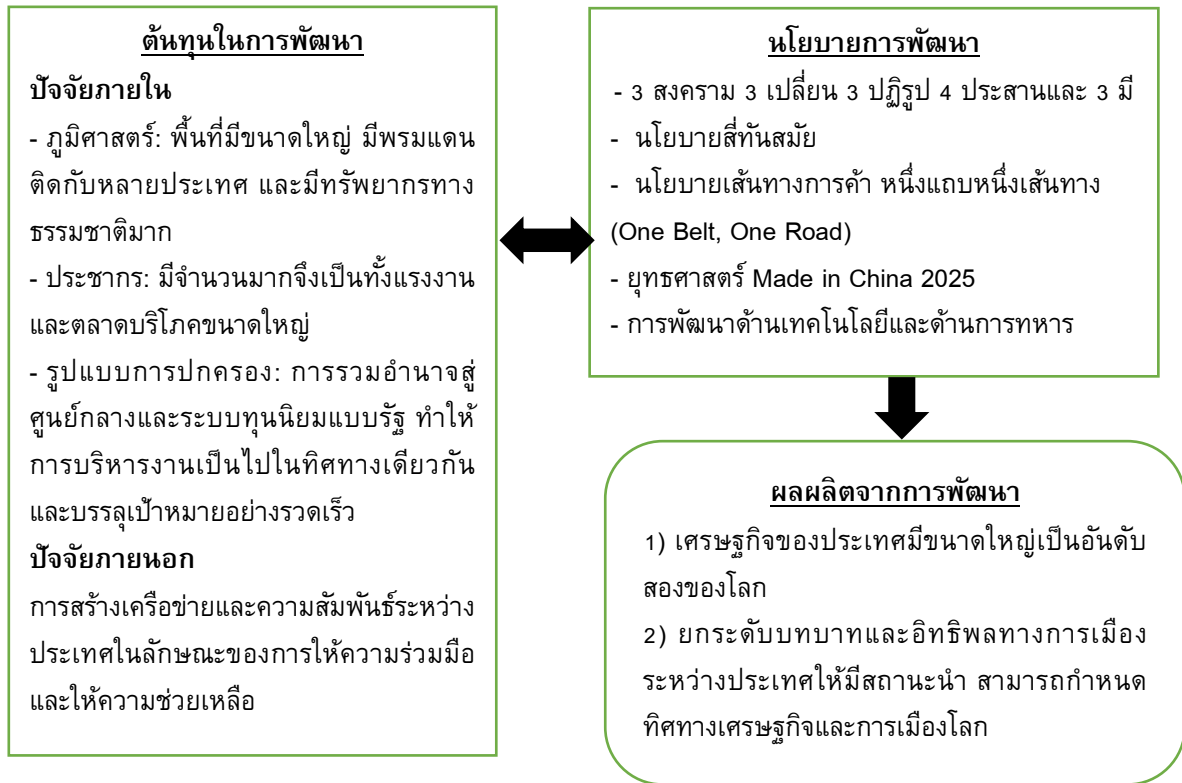
4) ด้านการเมืองการปกครอง จีนปกครองในระบบสังคมนิยมแบบจีน มีพรรคคอมมิวนิสต์เป็นสถาบันหลักในการบริหารปกครองประเทศ ใช้การรวมอำนาจสู่ศูนย์กลางควบคู่ไปกับการใช้ระบบทุนนิยมแบบรัฐ จึงทำให้การวางแผนและพัฒนาประเทศเป็นไปในทิศทางเดียวกันและบรรลุเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว²³

นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนให้จีนมีบทบาทในเวทีระหว่างประเทศ ได้แก่ การที่สหรัฐอเมริกามุ่งเน้นนโยบายความมั่นคงต่อต้านภัยก่อการร้ายและสร้างแนวร่วมในการกำจัดภัยจากการก่อการร้าย ในฐานะที่จีนเป็น 1 ใน 5 สมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council: UNSC) ร่วมกับสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศสและรัสเซีย จีนจึงเป็นเสมือนผู้นำของกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาในการช่วยขยายแนวร่วมให้กับสหรัฐอเมริกาในการร่วมมือแก้ไขปัญหาการก่อการร้ายร่วมกันและช่วยลดความไม่พอใจต่อมาตรการกดดันที่สหรัฐอเมริกานำมาใช้กับประเทศเหล่านี้ ยิ่งไปกว่านั้น ในช่วงการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจโลก เช่น วิกฤตเศรษฐกิจเอเชียเมื่อปี ค.ศ. 1997 จีนยังได้ให้การช่วยเหลือประเทศที่ประสบปัญหาทางการเงินอีกด้วย สิ่งเหล่านี้ ได้สร้างโอกาสให้แก่จีนในการแสดงบทบาทนำทางเศรษฐกิจใน

²² Population and Ethnic Groups, (2003), from <http://china.org.cn/english/eng-shuzi2003/index.htm>, Retrieve July 31, 2020

²³ ข้อมูลทั่วไป สาธารณรัฐประชาชนจีน, (ม.ป.ป.), สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก <http://www.thaiembbeij.org/thaiembbeij/th/republic-of-china/overview-of-china/>

เอเชียซึ่งมีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทางของภูมิภาคและของโลกมากขึ้น²⁴ จากนโยบายการพัฒนาประเทศรวมทั้งปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งเสริมให้จีนประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศแบบก้าวกระโดดสามารถสรุปโมเดลการพัฒนาในแบบจีนได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1: โมเดลการพัฒนาแบบจีน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจีนจะสามารถปฏิรูปประเทศได้อย่างรวดเร็วจนกลายเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจอันดับสองของโลกในปัจจุบัน แต่จีนก็ต้องเผชิญกับความท้าทายที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทั้งจากภายในและภายนอก อาทิเช่น ผลกระทบจากสงครามการค้าระหว่างจีนกับสหรัฐอเมริกาที่ส่งผลกระทบต่อขยายตัวทางเศรษฐกิจของจีน การชะลอตัวของเศรษฐกิจโลก การเมืองและความมั่นคงระหว่างประเทศในเรื่องของการผงาดขึ้นของจีนและข้อพิพาทระหว่างประเทศ รวมไปถึงปัญหาภายในประเทศในเรื่องของความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาค ความไม่เท่าเทียมของการเข้าถึงทรัพยากรของคนในสังคม ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหากประเทศจีนสามารถจัดการกับปัญหาและความท้าทายเหล่านี้ได้ก็จะทำให้การพัฒนาประเทศประสบผลสำเร็จและเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

²⁴ สมภพ มานะรังสรรค์, บทบาททางเศรษฐกิจของจีนในศตวรรษที่ 21, ใน จีนมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวชิรธรรม์), 2546

5. บทสรุป

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ละประเทศเริ่มมีการตื่นตัวในเรื่องของการพัฒนา เปลี่ยนแปลงหรือฟื้นฟูสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมให้ดีขึ้น รวมทั้งมีการกำหนดจุดมุ่งหมายหรือขอบเขตและแนวทางในการพัฒนาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศของตน จนกระทั่งในยุคของสงครามเย็น แนวคิดเรื่องของการพัฒนามีความชัดเจนมากขึ้น ในช่วงเวลานี้ ความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตในเรื่องของอุดมการณ์ สองประเทศมหาอำนาจนี้จึงถูกนำมาเปรียบเทียบกับกันในเรื่องระดับของการพัฒนาและความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยสหรัฐอเมริกามีระดับของการพัฒนาที่สูงกว่าจึงถูกยกให้เป็นต้นแบบแก่ประเทศที่กำลังพัฒนา รวมไปถึงการสร้างค่านิยมว่าประเทศที่ยึดถือแนวทางเสรีประชาธิปไตยและปฏิเสธแนวคิดแบบสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์นั้นมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศเฉกเช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกา เกิดแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาตามแบบตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อประเทศโลกที่สามหรือประเทศกำลังพัฒนาในขณะนั้นเป็นอย่างมาก ซึ่งแนวคิดหรือทฤษฎีกระแสหลักที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในขณะนั้น ได้แก่ ทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) แนวคิดดังกล่าวถูกใช้เป็นต้นแบบของการพัฒนาในรัฐที่ยึดถือโลกเสรีประชาธิปไตยหรือรัฐทุนนิยมกันอย่างกว้างขวาง ทฤษฎีนี้มีอุดมคติที่ต้องการเปลี่ยนสังคมให้มีเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย มีรูปแบบสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรมที่มีการแข่งขัน มีตัวชี้วัดที่สำคัญคือ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (economic growth) ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) และ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ในขณะที่แนวคิดหรือทฤษฎีที่นำเสนอโดยรัฐที่ยึดถือแนวคิดแบบสังคมนิยมนั้นถูกจัดให้เป็นแนวคิดการพัฒนาระแสรง เช่น ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) ทฤษฎีมาร์กซิส (Marxist Theory) และทฤษฎีระบบโลก (World System Theory) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวคิดการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยจะถูกยกให้เป็นต้นแบบและได้รับความนิยมจากประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ แต่กลับมีจุดอ่อน มีการแยกสังคมดั้งเดิมกับสังคมสมัยใหม่ออกจากกันอย่างสิ้นเชิง และไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต บริบทหรือสภาพสังคมดั้งเดิม รวมไปถึงการที่ประเทศโลกที่สามถูกรอบล้อมโดยระบอบเศรษฐกิจโลกที่กำหนดโดยประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศที่พัฒนาแล้วบางประเทศ ดังนั้น แนวทางการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัยนี้ เป็นเพียงการตอบสนองผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจเท่านั้น และแนวทางที่ใช้ในการพัฒนาไม่เหมาะสมกับประเทศด้อยพัฒนา นักวิชาการในฝั่งโลกตะวันออกจึงทบทวนและหาแนวทางการพัฒนาประเทศที่เหมาะสมกับประเทศของตน แนวทางดังกล่าวนี้ถูกเรียกว่า การพัฒนาแบบวิถีตะวันออก ซึ่ง ประเทศจีน เป็นหนึ่งในประเทศที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศโดยใช้ระยะเวลาเพียงแค่น้อยกว่าทศวรรษ ภายหลังจากที่แพ้สงครามผืนใหญ่กับประเทศอังกฤษ จีนมุ่งมั่นในการพัฒนาประเทศให้มีความทันสมัยทัดเทียมประเทศตะวันตก โดยการปฏิรูปประเทศด้วยแนวทางต่างๆ เช่น การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจระบบตลาดควบคู่ไปกับระบบสังคมนิยม การเชื่อมโยงเส้นทางการค้า รวมทั้งการพัฒนาด้านเทคโนโลยีและด้านการทหารไปพร้อมกัน จะเห็นได้ว่า จีน ไม่ได้รับเอาแนวคิดของตะวันตกมาใช้ทั้งหมด และไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงประเทศให้ยึดถือระบบเสรีนิยมประชาธิปไตย แต่จีนรับเอาแนวคิดตะวันตกมาบางส่วน เช่น แนวคิดเศรษฐกิจระบบตลาดของมาร์กซ์มาใช้ให้เข้ากับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของจีน จนสามารถพัฒนาระดับจากประเทศที่มีสถานะยากจนในอดีตกลายเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับ 2 รองจากสหรัฐอเมริกาและเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในเวทีโลกปัจจุบัน

6. เอกสารอ้างอิง

- ข้อมูลทั่วไป สาธารณรัฐประชาชนจีน. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก <http://www.thaiembbeij.org/thaiembbeij/th/republic-of-china/overview-of-china/>
- จักรี ไชยพิณิจ. ทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาของวอลท์ วิตแมน รอสตาวกับบทบาทของประเทศมหาอำนาจ: ข้อถกเถียงเชิงปรัชญาสังคมศาสตร์. วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 6(1), 237-273, 2557.
- ณัฐพล ชันธไชย,พนิดา ชินสุพลา, นิคม เจียรจินดา. ความมั่งคั่งของการพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน. วารสารเกษมบัณฑิต, 19 (พิเศษ), 161- 177, 2561
- ดำรง ฐานดี. รัฐกับการพัฒนาประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- บุษบา หินธาร. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 2556.
- ทิพจุฑา รวยยอด. (ม.ป.ป.). เปรียบเทียบนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวสู่อุตสาหกรรมสมัยใหม่กรณีศึกษาไทย จีน สิงคโปร์. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม.
- วิวัฒน์ชัย อุตถากร. เศรษฐกิจโลกกับอนาคตระบบทุนนิยมไทยในศตวรรษ 21. วารสารสุขุทัยธรรมมาธิราช, 14(2), 33-49, 2544
- สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์, กองภูมิภาคศึกษา. การปฏิรูปกองทัพจีน ปฏิบัติการในภูมิภาคต่อสิ่งท้าทาย. เอกสารวิเคราะห์สถานการณ์ยุทธศาสตร์และความมั่นคงอาเซียน, (9), 1-2. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก <http://aseanwatch.org/wp-content/uploads/downloads/2016/09/SSC-ASEAN-Focus-Vol.9591.pdf>, 2559
- สุมิตร สุวรรณ. รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา. นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน, 2554
- สุรัชย์ ศิริไกร. (ม.ป.ป.). จีนในฐานะประเทศมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21. สืบค้นเมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2563 จาก https://www.baanjommyut.com/library_2/chin/
- สมภพ มานะรังสรรค์. (2546ก). ศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจของจีน. ใน จีนมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิถึทรรศน์.
- _____. บทบาททางเศรษฐกิจของจีนในศตวรรษที่ 21. ใน จีนมหาอำนาจในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิถึทรรศน์, 2546ข.
- อักษรศรี พาณิขสาสน์. เศรษฐกิจประเทศในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.
- _____. The Rise of China จีน คิดใหญ่ มองไกล. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2562.
- อาร์ม ตั้งนิรันดร. China 5.0: สี่จีนผิง เศรษฐกิจยุคใหม่และแผนการใหญ่ AI. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บุ๊คสเคป จำกัด, 2561.
- Bryant. Coralie. and White. Louise G. **Managing development in the third world.** Boulder. Colorado: Westview Press, 1982.
- Chow. G.C. **China's Economic Transformation.** 2nd edition. Oxford: Blackwell Publishing, 2007.

- Engerman, D.C. & Others. **Staging Growth: Modernization, Development and the Global Cold War.** Amherst and Boston: University of Massachusetts Press, 2003.
- Ersson, Svante. and Lane, Jan-Erik. **Democracy and development: A statistical exploration.** In Leftwich, Adrian. ed. *Democracy and development: Theory and Practice.* Cambridge: Polity Press, 1996.
- Goulet, Denis. **The cruel choice: A new concept in the theory of development.** New York: Atheneum. 1973.
- Population and Ethnic Groups.** (2003). Retrieve July 31, 2020 from <http://china.org.cn/english/eng-shuzi2003/index.htm>
- Seers, D. 'The Meaning of Development, with a Postscript', in D. Seers, E.W. Nafziger, D.C. O'Brien, and H. Bernstein (eds) *Development Theory: Four Critical Studies*, Frank Cass: London, 1979.